

ON YEDİNCİ YÜZYILDAN BİR KIRKAMBAR: BALDIRZÂDE AİLESİNE AİT BİR MECMUA

*Fatma BÜKKARCI YILMAZ***

ÖZET

Tokatlı bir ailenin oğlu olan Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi'nin dedesi Ali, gençliğinde Bursa'ya yerleşmiş, oğlu Mevlânâ Mustafa farklı ilim merkezlerinde eğitimini başarıyla tamamlamış, Bursa'ya dönmüş, hatip ve imamlık yapmıştır. Mevlânâ Mustafa'nın oğlu, Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi de Bursa'da, İstanbul'da, Mekke'de müderrislik, kadılık gibi çeşitli görevlerde bulunmuş, çok sayıda telif eser bırakarak 1060/1650'de Bursa'da vefat etmiştir. Oğlu Derviş Mehmed Efendi, babası gibi bir süre Bursa'da müderrislik yapmış, kadı olarak Konya, Trablusşam ve Kayseri'de görev almış, felç geçirdiği için emekli olmuş, 1079/1668'te Bursa'da vefat etmiştir. Derviş Mehmed Efendi'nin terekesine göre pek çok kitabı vardır. Ölümünün ardından kitapların bir kısmı Ulucami'de satılmıştır. Baldırzâde ailesine ait olan mecmuanın, bu satış sonucu ailenin elinden çıkmış olabileceği düşünülmektedir.

Mecmualar, bir bakıma çeşitli notlar ve suretlerin yer aldığı kişisel defterlerdir. Baldırzâdelere ait bu mecmuada da kişisel ve mesleki kullanım amacıyla kaydedilen fetvalar, vakıf suretleri gibi bazı belgelerle birlikte şiirler, dualar, dini, tasavvufi metinler ve alıntılar ile bazı risaleler/eserler mevcuttur. Bu mecmua örneğinden, mecmuanın içeriğinden yola çıkarak Osmanlı kültür dünyasını kavramak, tarihsel ve kültürel odaklı incelemeler için faydalanmak, hazırlayıcısının okuma pratiğini ortaya koymak imkânı vardır. Bazen kayıp olan veya nüshasına henüz rastlanmayan bir esere bu mecmualarda rastlanabilir. Burada da Tâcizâde Cafer Çelebi'nin daha önce tesadüf edilmeyen "nâme"si bulunmaktadır.

Bu makalede ilk olarak mecmuanın içeriği detaylı olarak verilmiş, Tâcizâde Cafer Çelebi'nin "nâme"si tanıtılmış, ardından Şeyh Mehmed Selisî Efendi ile ailesi hakkında bilgi verilerek Baldırzâde ailesine ait doğum ve ölüm kayıtları gibi şahsi notlar, ayrıca mecmuanın içeriğinden yola çıkarak, bir okur olarak Baldırzâdelerin ilgi duyduğu konular üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi, Baldırzâde Derviş Mehmed Efendi, Tâcizâde Cafer Çelebi, *Nâme-i Tâcizâde Cafer Çelebi*

** Yrd. Doç. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, elmek:
fbuyukkarci@gmail.com

A KIRKAMBAR FROM THE SEVENTIETH CENTURY: A MECMUA OF THE BALDIRZÂDE FAMILY

ABSTRACT

Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi's grandfather Ali who was born into a family from Tokat moved to Bursa in his youth. His son Mevlânâ Mustafa received education in different centers of knowledge. After successfully completing his studies he returned to Bursa to work as a hatip and imam. Mevlânâ Mustafa's son, Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi, was engaged in a variety of professional positions such as müderris and qadı in Bursa and in Istanbul. He died in Bursa in 1060/1650, leaving behind many original works. His son Derviş Mehmed Efendi also worked as a müderris in Bursa, was employed as qadı in Konya, Trablusşam and Kayseri, but had to retire since he had a stroke, and died in Bursa in 1079/1668. As his tereke records indicate, Derviş Mehmed Efendi possessed a great number of books. Some of his books were sold in Ulucami after his death. The present study will focus on a mecmua among those manuscripts belonging to the Baldırzâdes. This mecmua, like the others, is supposed to have been sold and were no longer in the possession of the family.

Mecmuas can be considered as personal collections of miscellaneous records and documents. This mecmua which belonged to the Baldırzâdes contains not only documents such as fetvas and vaqf copies, kept for personal and professional use, but also poems, prayers, texts and quotes on religious and mystical subjects, as well as some treatises/works. It is possible to gain valuable insights into the Ottoman cultural atmosphere by studying the content of the mecmua, mainly because it enables the scholar to draw conclusions about the reading practices of its collector. Therefore, the mecmua emerges as a significant source for cultural and historical research. A very important characteristic of mecmuas is that they might include texts that were either unknown or known but unavailable. This particular mecmua contains the *Nâme-i Tâcizâde Cafer Çelebi*, which had not been encountered before.

This article gives details concerning the content of the mecmua and presents Tâcizâde Cafer Çelebi's work, provides information on Selisî Şeyh Mehmed Efendi and his family, including their personal notes such as the dates of birth and death of the family members. The article also focuses on the subjects that were of interest to the members of the Baldırzâde family, by studying the content of the mecmua.

Key Words: Mecmua (miscellaneous), Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi, Baldırzâde Derviş Mehmed Efendi, Tâcizâde Cafer Çelebi, *Nâme-i Tâcizâde Cafer Çelebi*

GİRİŞ

Yazma kütüphanelerinin raflarında yer alan mecmualara ilginin ve bu konuda yapılan araştırmaların / çalışmaların son yıllarda giderek arttığı herkesçe bilinmektedir. Bir kısmı kişisel defterler olarak da nitelenen mecmuaların¹ içerdiği, derleyenlerin özel hayatlarına ait samimi bilgiler veya bilgi kırıntılarından; mecmualarda yer alan kısa risaleler, şiirler, belge suretleri, ilâç terkipleri ve benzeri birçok farklı metinden edebi, tarihi, sosyal ve kültürel veriler elde edilebileceği düşüncesi mecmualara ilgiyi arttırmıştır.² Ayrıca kütüphanelerde yer alan divan, mesnevi gibi metinler gitgide tükendiğinden çalışmaların farklı araştırma alanlarına, farklı metinleri inceleme yönüne doğru kayması gerekliliği ortaya çıkmıştır, denilebilir.³

Şiir, kaside, nazire, muamma, lugaz, ilahi, naat, şehrengiz, hilye, güfte, şerh, tarih, fetva, münşeât, karışık mecmualar vb. şeklinde sınıflandırılabilir mecmuaların⁴ bir kısmı, genellikle derleyeni belli olmadığından anonimdir. Derleyicisi belli mecmualardaki bazı kayıtlar, sahibinin hayat hikâyesine dair bilgi edinmemize yardımcı olabilir. Kısa notlar halinde, parça parça toplayacağımız bilgi kırıntıları sahibinin hem mesleki hem de sosyal ve özel hayatıyla ilgili bilgi edinmemizi sağlayabilir. Mecmuada alıntılanan metinlerden sahibinin ilgileri ve onun için öneme sahip konuların, eserlerin neler olduğu hakkında fikir yürütülebilir.⁵ Buna örnek olacak bir mecmua, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazmaları ŞR 525 numarada kayıtlıdır. Bu, hem derleyicisi belli olan mecmualara hem de içinde barındırdığı notlar ve metinler açısından karışık mecmualara bir örnektir. Baldırzâde ailesine ait olan bu mecmuanın, Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi ve oğlu Derviş Mehmed Efendi tarafından derlendiği düşünülmektedir.

¹ Günay Kut, "Mecmûa", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, c. 6, Dergâh, İstanbul 1986, s. 170.

² Bu konuda son zamanlarda düzenlenen bir sempozyum ve bu sempozyum sonucunda yayımlanan bildiriler kitabı bu durumu çok iyi yansıtmaktadır: **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, Turkuaz, İstanbul 2012. Mecmualar, mecmua tasnifleri, mecmua neşri ve bununla ilgili problemler gibi konulardaki bazı yayınlar: Yaşar Aydemir, "Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler", **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, c. 2/3 (Yaz 2007), s. 122-37; M. Fatih Köksal, "Şiir Mecmûalarının Önemi ve "Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi" (MESTAP)", **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, s. 409-31. Ayrıca bu kitaptaki diğer makaleler.

³ Hatice Aynur, "Mecmû'adan Müntahabât'a Geçiş Örneği Olarak Müntahabât-ı Mîr Nazîf", **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları II: Eski Türk Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I, 24 Nisan 2006, Bildiriler**, Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Turkuaz, İstanbul 2007, s. 100.

⁴ Mecmuaların geniş bir tasnifi hakkında bkz. Atabey Kılıç, "Mecmûa Tasnifine Dâir", **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, s. 75-96.

⁵ Belli bir kişi üzerinden gitmese de şu makale, mecmuada kişiselliğin izlerini sürme bakımından ilgi çekicidir: Tatjana Paić-Vukić, "Mecmûa İncelemelerinin Sınırları ve Olanakları: Bosna Mecmûalarına Bir Yaklaşım", **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, Turkuaz, İstanbul 2012, s. 53-71.

Bu makalemizde ilk olarak mecmuanın fiziksel özellikleri ile içeriği hakkında detaylı bilgi verilecek, Tâcîzâde Cafer Çelebi'nin "nâme"si üzerinde durulacaktır. Bu "nâme"nin kaynaklarda adı geçen fakat kütüphanelerde henüz nüshasına rastlanmadığı belirtilen, *Kûs-nâme / Kavs-nâme* (?) adlı eser olabileceği mümkündür, düşüncesindeyiz.

İkinci bölümde mecmua derleyicileri olduğunu tespit ettiğimiz Baldırzâde Şeyh Mehmed Selisî Efendi, oğlu Derviş Mehmed Efendi ve bu aile hakkında bilgi verilecek, mecmuanın onlar tarafından derlendiği, mecmuada yer alan delillerle ortaya konacaktır.

Üçüncü bölümde mecmuanın içeriğinden yola çıkarak, bir okur olarak Şeyh Mehmed Efendi ve oğlunun zevklerini / ilgilerini yansıtan konular üzerinde durulacak, böylece mecmuaların hangi ihtiyaca cevap verdiği de ortaya konmaya çalışılacaktır.

I. Mecmuanın Fiziksel Özellikleri ⁶

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazmaları, ŞR 525 numarada kayıtlı bu mecmua, 300 x 105 mm. dış ölçülerinde, talik yazıyla, 268 yapraklıdır. Mukavva üzerine sırtı ve kenarları bordo derili, kapaklar çehar-gûşe ebrulu, kısmen yıpranmış ciltlidir. Bazı yaprakları boştur. Boş yaprakların veya sayfalarda boş kalan yerlerin bir kısmına sonraki yıllarda farklı yazıyla fakat oldukça az olmak üzere bazı ekler yapılmıştır: 157b, 189a, 198b, 206a, 207b, 209a-210a, 213a, 259a'dakiler gibi⁷.

⁶ İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde bulunan Şevket Rado Yazmaları Koleksiyonu ile Enstitü tarafından satın alınan diğer yazmaların kataloğu, Prof. Dr. Günay Kut başkanlığında, Prof. Dr. Zehra Toska, Yard. Doç. Dr. Fatma Büyükkarcı Yılmaz, Yard. Doç. Dr. Tülay Gençtürk Demircioğlu ve Dr. Arzu Atik'ten oluşan proje ekibi tarafından hazırlanmaktadır. Proje sonucu hazırlanan katalogun yayım hazırlıkları sürmektedir. Kataloglama sırasında bu makaleye konu olan ŞR 525 nolu yazmanın tespiti tarafımdan yapılmıştır. Burada mecmuanın içeriği verilirken, bütün kayıtlardan ayrıntılı olarak bahsedilmeyip bazılarında yer verilmiştir. Ayrıntılı döküm, yayımlanacak olan katalogda yer alacaktır.

⁷ Boş bırakılan yerlere sonradan yazılan birkaç suret: Üsküdar Toygar Mahallesi'nden merhum Yağlıkçı el-Hac Halil'in yaptırdığı çeşmenin tasarrufu hakkında gurre-i Muharrem 1151/21 Nisan 1738 tarihli kayıt (189a), Çankırı kasabası ahalisinden misafir olarak İstanbul'da Hacı Paşa Hanı'nda sakin bir hamalın bir başkasıyla küfürleşmesi ve dövüşmesi hakkında şahitleriyle 15 Recep 1165/29 Mayıs 1752 tarihli bir hüküm kaydı (198b), 1164/1750-51 tarihinde yazılmış, Üsküdar Toygar Mahallesi'nde vakfolunan bazı yerlerle ilgili bir izin sureti (206a). Diğer kayıtlar: Mesanesinde taş olan ve acı çeken için bir ilaç terkibi (157a), 1265/1848-49 ve 1274/1857-58 senelerinde uzun ve sert bir kış olduğu, çok kar yağdığı, 1274 kışında İstanbul'da çuvalda her vakiyyesi on kuruşa kadar kömür satıldığı bilgisi, ne için olduğu söylenmeyen bir merhem tarifi (157b), adını vermeyen birinin 22 Zilhicce 1159 Çarşamba gecesi/5 Ocak 1747'de oğlu Monla Mehmed Emin'in doğumu ile ilgili not, Abdürrezzak'a ev için verilen para dökümü ve altında şahitleri (259a), yine adını vermeyen birinin oğlu Şerif Mustafa'nın doğumu (10 Ramazan 1177/13 Mart 1764), oğlu Mehmed Nuri (5 Zilhicce 1179/15 Mayıs 1766) ve kızı Refikatullah Monla'nın doğumu (11 Ramazan 1186/6 Aralık 1772) ile ilgili notlar.

1. Mecmuanın İçeriği

Mecmuanın içindekiler üç başlık altında sınıflandırılabilir: a. Fetva, vakıf, mahkeme kayıtları vb. suretleri; b. bazı notlar; c. mecmua dışında ele alınan 30 eser/risale.

Aşağıda önce fetva, vakıf ve mahkeme kayıtları suretleri, ardından diğer notlarla ilgili örnekler, daha sonra mecmuada ayrı olarak ele alınan eser/risalelerin sırasıyla isimleri verilecektir. Mecmuada öne çıkan unsur fetva, vakıf ve mahkeme kayıtları gibi suretler olduğu için bu birinci eser olarak alınıp 525/1 numarası verilmiş, bu suretler ve diğer notlar bu ilk esere alınmış, ayrılan diğer eserler/risaleler 525/2, 525/3 ve devamı şeklinde numaralandırılmıştır.

a. Fetva, Vakıf ve Mahkeme Kayıtları vb. Suretleri (525/1)

Mecmuada Ebussu‘ud Efendi’nin fetvaları yanında Sun‘ullah, Mehmed bin Sadeddin, Sadullah, Hüseyin, Mehmed el-Fenari, Yahya, Mehmed Salih, Rumeli eski kadısı Mustafa, Esad, Çivizâde, Kemalpaşazâde, Tatarhaniyye vb.’den fetvalar, vakıf ve mahkeme kayıtları, hüccet gibi vesika suretleri bulunmaktadır. Mecmuadaki vesikaların çoğu Bursa ile ilgilidir. Bunun yanında İstanbul, az da olsa Konya ve Edirne ile ilgili suretler de vardır. Bu kayıtlar, kadı olarak görev yapan Baldırzâdeler tarafından muhtemelen mesleki açıdan kendilerine örnek olmak üzere toplanmış suretlerdir. Bunlardan bazı örnekler:

Aziz Mahmud Efendi’nin Üsküdar Bulgurlu karyesinin vakfiyesi (1a), Fenari’den mektup sureti (23a), imzalar ve vesika suretlerine giriş örnekleri (48b), Aydınogullarından Umur Bey’in oğullarının vakfı ile ilgili, Bursa’da dükkân ve hamam satın alınması hakkında 894/1488-89 tarihli hüccet, Nusret Paşa’nın vakfiyle ilgili 900/1494-95 tarihli bir hüccet (53b-54b), İstanbul kadısı Şerif Efendi’nin merhum İsa Bey Fenari’nin mescidi hakkındaki vakfiyye-i şeriyye (59a), para, akar, bahçe vakfetmekle ilgili usulleri öğreten örnekler ile hüccet-i iflas, hüccet-i vekâlet, hüccet-i isbat-ı hürriyet, fesh-i nikâh-ı baliğa, hüccet-i mübayaa ber-muceb-i şartü’l-vâkıf, hüccet-i isbat-ı mehr, hüccet-i kefalet vb. başlıklı örnekler (62b-67a, 68a-b), Hinnalzâde Hasan Efendi’nin Şeyhülislam Sun‘ullah Efendi’ye gönderdiği tehniyenâme (142b), bir vakfın yeri değiştirildiğinde nasıl imzalanması gerektiği hakkında not (155b), Köprülü kazasının köylerinden birinde oturan bir Hristiyan ile ilgili mahkeme kaydı (182a), Mahmud Paşa’nın İlhan kasabasında Şeyh Abdurrahman’ın yaptırdığı caminin giderleri için vakfettiği meblağ ve dağılımı hakkında mahkeme kaydı (187b), Bursa’nın bir köyünde bazı tarlalar ile ilgili 1021/1612-13 tarihli intisap belgesi (195b), Şaban 1007/27 Şubat-27 Mart 1599 tarihinde İstanbul sakinlerinden Mustafa Beşe(?) ibn Mehmed’in Karamürsel isimli gemisiyle Trablusşam’da sattığı mallarla ilgili temessük talep edilen belge (196b), Bursa’da Sultan Mehmed evkafıyla İsa Bey Fenari vakfını birleştiren vakfiyenin sureti (197a), Bursa’da Sultaniye Medresesi ve Molla Fenari Medresesi’nde müderrislerin bazı öğrencilerine yazdıkları tavsiye mektubu niteliğinde üç belge (212b), on beş beyitlik Kuloğlu Hasan’ın Yusuf’un babasına verdiği borç, babasının ölmesi üzerine borcu Yusuf’tan istemesi ve

aldığı ret cevabı (214b). Bunlar içinde halen şeyhülislam olan Hacezâde Mehmed Efendi'nin köle satımı ile ilgili, manzum fetvalara bir örnek olabilecek altı beyitlik fetvası ve şeyhülislamın on dört beyitlik manzum cevabı da yer alır (son iki beyit Arapça, 220a). Aşağıda fetvanın tümü, cevabın ilk üç beyti örnek olarak verilmiştir:

Ey reîs-i mecâmi'-i ulemâ
Ey sezâvâr-ı izzet ü tebcîl

Bu su'âle nedür cevâb-ı savâb
Bize eyle beyân ale't-tafsîl

Zeyd bir kulını virüp Amr da
Eylese bey' için anı tevkîl

Amrû dahı satup kulu Beşîr'e
Sümnin eylese anuñ te'cîl

Câyiz olur mı böyle bey' anuñ
Yohsa lâzım mıdur anı ta'cîl

Bu suâle virüp cevâb-ı savâb
Âhîretin buluñ sevâb-ı cemîl

Cevâb-ı Şeyhülislâm

Zeyd itdükde Amrûyı vekîl
Virmese aña ruhsat-ı te'cîl

İhtilâf eylemiş rivâyetler
Budur ammâ sahîh kavî-i cemîl

Anı câyiz görüp imâm-ı hümâm
Müddeti olsa ger kasîr ü tavîl

...

b. Bazı Notlar

Mecmuada belge suretleri dışında Kabulî, Abdî, Bakî, Haşimî, Fuzulî, Kemal Paşazâde, Hüdayî, Şerefi Efendi, Nihalî, Yahya Efendi, Nadirî, Hilmî, Azerî, Râgıb, Eşrefoğlu gibi şairlerden şiirler, bazı dualar, dini ve tasavvufî konulu alıntılar gibi çeşitli kayıtlar vardır. Örnekler:

20b’de manzum olarak Cuma’nın on iki şartı, ebced terimleri ile altlarında bir iki kelimelik öğütler, yine manzum olarak namazın altı farzı, 50b’de iki hasmın hangisinin galip ve hangisinin mağlup olacağını bilmenin yolu ile ilgili bilgi ve iki beyit, 55b’de İshak Efendi’nin kaside tarzında yirmi beş beyitlik gece sohbetine davet şiiri bulunur. Bu şiirin başı ve sonu⁸:

Gice didüm sohbete gel ol meh-i tâbânuma

Iyş u işret şem‘i yakdum külbe-i ahzânuma

...

Tut ki ol servi kenâr itdiñ ne hâcet söylemek

Togrusı İshâk inanmaz oldılar yalanuma

79b’de *Kur’ân* falı, 94b’de çocukların uyuması için yazılacak muska ve altında vefk ve 147a’da mülâzım olmak ricası hakkında bir şiir vardır:

Mülâzım virmek emr oldukda hâlâ

Mevâlîden sığâra hem kibâra

Lisân-ı hâlile Sultân Murâd’ın

Suâlin Şâh-ı gerdûn-iktidâra

İşitdüm dir ki lâyık mı kamudan

Beni mercûh idesiz âşikâra

Husûsa şol benüm Dârü’l-hadîsüm

Muhassasdur habîb-i Kirdigâr’a

Didüm gam yime bir ‘allâm u fehhâm

Bize itdi işâretle beşâre

Bilürsin hod mü’ekked va‘d olısar

Ululardan olan üni işâre

⁸ Üsküblü İshâk Çelebi, **Dîvan: Tenkidli Basım**, (Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, M. Ali Tanyeri), Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul 1990, s. 59-62; Ali Yıldırım, “İshak Çelebi: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Edisyon Kritiği”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 1991, s. 60-61.

Didi Hak mazhar itsün ol azîzi
İki âlemde hüsn-i i'tibâra

159b'de Hafız'ın, Şeyhülislam Esad'ın hac ziyareti hakkında yazdığı sekiz beyitlik bir gazeli ve Şeyhülislam Esad'ın ona cevaben yazdığı yirmi beş beyitlik şiiri yer alır. Baş ve sonları şöyledir:

Teveccüh itdiniz çün-kim Hicâz'a
Hudâ'ya başladık biz de niyâza
...
Diler Hâfız hemîşe zât-i pâküñ
İrişdürsün Hudâ ömr-i dırâza

Cevap

Girüp huccâcla râh-ı Hicâz'a
Niyâz itdük Hudâ-yı bî-niyâza
...
Büzürg ü küçegin uşşâkın ile
İdüp demsâz sal râh-ı Hicâz'a

162a'da Azmî'den "Habb-ı⁹ Tâceddîn gâyet mukavvî ey azîz" başlıklı ilginç bir şiir yer alır. Sekiz beyitlik mesnevi şeklinde yazılmış bu şiirde gönüldeki kederi gideren / gönlü ferahlatan bir hap terkihi verilir, bu hap ile bir zaman Halep'te Taceddin adında biri meşhur olmuştur. Azmî de bunun bir nüshasını bulup nazma çektiğini belirtir:

Habb-ı Tâceddîn'den sana haber
İçerisen söyleyim gûş u basar

Darçımı za'ferân u kâkule
Bezr-i benc¹⁰ afyon u besbâse ile

Anber-i hâm u karanfûl ba'dezân
İkişer dirhem gerekdür ey cüvân

⁹ "Habb" kelimesinin vulgarizesi "hap"tır: Bkz. James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, İstanbul, 1890, s. 758.

¹⁰ Bezr'l-benc: Benek adlı bir ot cinsinin tohumu.

Üç çekirdek miskile idüp gubâr
Bir araya halt idüp kıl yek gubâr

Dört dirhem zamgıla idüp hamîr
Hablar eyle yuvalayup bir bir

Birisin yersen komaz dilde keder
Böyle hab olmaz cihânda muteber

İşbu habbile Haleb’de bir zamân
Oldı Tâceddîn meşhûr-ı zamân

Nüşhasın Azmî bulup bî-ihyâr
Şevkile nazma getürdi lü’lü’-vâr

163b’de *Risâle-i ilm-i mirfâk* başlıklı, elin ve parmakların uzunluğuna ve büklümlerine göre bir takım hükümler vermek hakkında sonu eksik bir risale vardır, başlığında bu risalenin İskender’e beyan olunan felsefe kitabından tercüme edildiği ve denenmiş olduğu kayıtlıdır. 166a’da tauna karşı İmâm-ı A‘zam’dan bir dua ve vefk, 188a-b’de Peygamber’in salât ve abdest ile ilgili bir hikâyesi, Behlül-i Dâna ve Rabia-i Adeviyye kıssası, rüyada Peygamber’in görülmesi ile ilgili bir alıntı, Amasiyyevi Hüsam Efendi’den duyulduğu kaydedilen ve gaziler hakkındaki bir hadisle ilgili alıntı, 194a’da Nevruz-ı sultani gelince kâğıda yazılıp suda eritilecek dua, 214a’da “İskender-i Zülkarneyn’e hâcesi Aristatalis’in terbiyet için gönderdiği nasihatnâmesidir” başlıklı metin bulunur. Bu metin yayımlanmış olsa da¹¹ bazı farklarla bir nüshası daha ortaya konmak için burada da vermeyi uygun gördük:

“Evvel sırrını sakla, az söyle, sâdik ol, müteennî ol, gavgâlı yerden nefret eyle, bilâ-sebeb kimse ile husûmet eyleme, kimesneyi zemm etme, fukarâyı tahkîr etme, uluya riâyet eyle, aklın zâyi olacak kadar hamr içme, mevtin an, bilmediğin kimesneye mukârin olma, tez itikâd olma, herkes ile dâyim ol, az kimesne ile münâsebet eyle, kimseye rîş-hând olma, şol kimseye itikâd etme kim seninle düşmanlığı sebkat etmiş ola, bir nesne ki zâyi ola ele girmesi muhâl ola ana bî-huzûr olma, bir kimesnenin musîbetine şâd olma, senden uluya mücâdele etme, müstakîm ol, musîbete sabr eyle, tâlî’in el vermekle mağrûr olma, mütevâzı ol, evvel fikr eyle andan söyle, sırrını oğlancıklara ve divânelere söyleme.”

¹¹ Bu suretin metni ve bazı diğer nüshaları hakkında bkz. Hanife Koncu, Müjgân Çakır, “Şairleri Yetiştiren Bir Kaynak Olarak Mecmûa”, s. 129.

c. Mecmua dışında ele alınan 30 ayrı eser/risale

Suretler ve diğer kayıtlar mecmua boyunca sürerken aralarda ayrı eser/risale olarak ele alınabilecek kısımlar da bulunur. Yazma kataloglanırken bunlar 30 ayrı eser/risale olarak değerlendirilmiş ve 525/2'den başlayıp ayrı numara verilerek ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Bunlar:

1. *Mecmûa-i Baldırzâde*,
2. Kadri, *Manzûm hadîs çevirileri*,
3. Şürünbülâli, Ebü'l-İhlas Hasan bin Ammar b. Ali eş-Şürünbülâli el-Vefa'î el-Mısrî, *Ahkâmü'l-mûlahhasa fî hükm ma'a'l-hummusa* (Arapça, farklı yazıyla, sonradan yazılmış olabilir),
4. Firakî, *Sûretü'r-reml*,
5. Nureddin Ali bin Şihabeddin Ahmed bin Şemseddin Muhammed eş-Şirazî, *ed-Dürretü'l-fâhire* (Arapça),
6. *Risâle-i 'ilm-i gâlib ve maglûb ve 'ilm-i kıyâfet*,
7. *Tevbe-nâme-i Veysî*,
8. Veysî, *Hâb-nâme*,
9. *Nâme-i Tâcîzâde Ca'fer Çelebi*,
10. *Âdâb-ı ehl-i tarîkat*,
11. Le'alî, *Gurre-nâme*,
12. Kadri, *Manzûm hadîs çevirileri*,
13. Hamdullah Hamdî, *Kıyâfet-nâme*,
14. *Beyân-ı nuhûsat ve beyân-ı necm-i sa'd ve nahs*,
15. *Beyân-ı gâlib ve maglûb*,
16. Hasan bin Alî bin Ebi'l-Kerem el-Tusterî, *İzâhü'l-irşâd fî's-sırrü'l-a'dâd* (Arapça),
17. *Şerh-i du'â-i ism-i a'zam*,
18. *Ta'bîr-nâme-i muhtasar* (Arapça),
19. *Ta'bîr-nâme-i muhtasar*,
20. *Kitâb-ı Sultân Mahmûd*,
21. *Hilye-i şerîf*,
22. *1038/1628-29 yılının gurre-nâmesi*,
23. *1023-42/1614-33 yıllarının gurre-nâmesi*,
24. *1018-31/1609-22 yıllarının gurre-nâmesi*,
25. Draçlı Fevrî Efendî, *Tercüme-i Avâmilü'l-mi'e*,
26. *(1)205/1790-91 yılının gurre-nâmesi*,
27. *955/1548-49 yılının gurre-nâmesi*,
28. *1017-1205/1608-1791 yıllarının gurre-nâmesi*,
29. *1016-1205/1607-1791 yıllarının gurre-nâmesi*¹²,

¹² Bu gurrenâmelerin her birinde gurrenin bulunması farklı yollardan hesaplandığı için ayrı birer eser olarak alınmışlardır.

30. *Manzûm hadîs çevirileri*,

31. *Sevda'î, Risâle-i ihtilâcât.*

2. *Nâme-i Tâcîzâde Ca'fer Çelebi*

Yukarıda adı verilen eserlerden birinden, *Nâme-i Tâcîzâde Ca'fer Çelebi*'den bahsetmek yerinde olacaktır. Zira mecmuaların önemli özelliklerinden biri de, bilinmeyen veya kaynaklarda adı geçip henüz ele geçmeyen eserlere rastlama ihtimalinin bulunmasıdır.

Tâcîzâde Cafer Çelebi'nin (ö. 921/1515) *Heves-nâme, Mahrûse-i İstanbul Feth-nâmesi, Münşe'at, Enîsü'l-ârifîn* adlı eserleri ile *Dîvân*'ı bulunmaktadır.¹³ İsmail Erünsal ve Necati Sungur, Tâcîzâde Cafer Çelebi'nin (ö. 921/1515) *Küs-nâme* veya *Qavs-nâme* adlı bir eserden bahseder ve şu ana kadar yapılan çalışmalarda bu eserin henüz ele geçmediğini belirtirler.¹⁴ Bu iki çalışmada da kaynak olarak Âşık Çelebi tezkiresi ile *Şakâ'ikü'n-nu'mâniyye* gösterilir. *Meşâ'irü's-şu'arâ*'da "... ve hezlden *Küs-nâme* adlı bir nâmesi vardır" (eser adı, kef ve sin harfleriyle) şeklinde bilgi yer alır. Bu kelime Kılıç yayınında da "Küs-nâme" şeklinde okunmuştur¹⁵. *Şakâ'ikü'n-nu'mâniyye*'nin tarihsiz baskısında, derkenarda, Cafer Çelebi'nin *Quş-nâme* isimli, Türkçe manzum bir eseri bulunduğu kayıtlıdır¹⁶. Eser isminin okunmasında bazı farklılıklar olduğu açıktır. Elimizdeki nüshayı dikkate alırsak, bu "nâme"ye bir ad verilmediğini görürüz.

Dihhuda'da "Küs-şi'r" maddesinde hezel, boş söz, açık saçık söz, kadın sözü vb. anlamların verilmesinden hareketle,¹⁷ Âşık Çelebi'nin eser ismini kef ve sin ile yazdığını da

¹³ Tâcîzâde Sadî Çelebi'nin *Münşeât*'ında Cafer Çelebi'nin de bazı tarihleri bulunur: **Tâci-zâde Sa'dî Çelebi: Münşeât**, (Neşredenler: Necati Lugal, Adnan Erzi), İstanbul Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü, İstanbul 1956.

¹⁴ İsmail E. Erünsal, **The Life and Works of Tâci-zâde Ca'fer Çelebi, with a Critical Edition of His Dîvân**, İÜ Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1983, s. LXX; **Tâci-zâde Cafer Çelebi: Heves-nâme, İnceleme, Tenkitli Metin**, (Haz.: Necati Sungur), TDK, Ankara 2006, s. 43.

¹⁵ **Meşâ'ir üş-Şu'arâ or Tezkere of 'Âşık Çelebi**, (Haz.: G. M. Meredith-Owens), Messrs. Luzac and Company Ltd., Londra 1971, s. 62a; Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-şu'arâ: İnceleme, Metin**, (Haz.: Filiz Kılıç), İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, c. 1, s. 461.

¹⁶ Ahmed bin Mustafâ Taşköprüzâde, **eş-Şakâ'ikü'n-nu'mâniyye fi 'ulemâ'id-devleti'l-'Osmâniyye**, yy., ty., c. 1, s. 489. Erünsal ve Sungur'da, *Şakâ'ikü'n-nu'mâniyye*'deki eser ismi *Qavs-nâme* şeklinde geçer. **Taşköprülü-zâde 'İşâmu'd-dîn Ebu'l-hayr Ahmed Efendi, Eş-Şakâ'ikü'n-nu'mâniyye fi 'ulemâ'id-devleti'l-'Osmâniyye**, (İnceleme ve notlarla neşreden Ahmed Subhi Furat), İÜ, İstanbul 1985; s. 324-25, 479. Ahmet Subhi Furat tarafından hazırlanan yayında Cafer Çelebi maddesi, sekizinci tabakada, s. 324-25'tedir, burada bu eser hakkında bilgiye rastlamadık. Cafer Çelebi'nin s. 479'daki Türkçe dipnotta adı geçer, bu eserden yine bahis yoktur.

¹⁷ **کس شعر 'ش. 1** (همان ی او ه گوی ی اس ت. 2) "زن شعر" (شعر زنانه) (2) گاه مردم عامی «کس» را به معنی «زن» می گرفتند (منوز هم در بین مردان و گاه زنان در برخی از اقشار می گویزند). و در فرهنگ قدیم زن را ضعیف ذهن یا ناقص العقل میدانستند (... میدانند) و بهمین دلیل سخنان آنها را ی او ه ت عبیر می کردند. می توان کس شعر را به "زن شعر" (شعر زنانه) برگرداند و به «ی او ه گوی ی» رسد.

Dihhuda, **Lugatnâme**,

dikkate alarak, şiirin bu tarzda bir “nâme” olduğu söylenebilir. Âşık Çelebi’nin eseri “nâme” olarak nitelenmesine ve bu nüshadaki başlıkta yer alan “nâme” kelimesine dayanarak, ayrıca içerikten de yola çıkarak, bir güzele hezel tarzında yazdığı bu şiir, Tâcîzâde Cafer Çelebi’nin *Küs-nâme* veya *Ķavs-nâme* olarak adlandırılan, Kılıç yayınında “Küs-nâme” şeklinde okunan eseri olabilir düşüncesindeyiz. Bu kanaati dile getirirken, yazmada kırmızı mürekkeple yazılan başlığın doğru olduğu kabuluyla yola çıktığımızı da eklemek gerekir.

Bu şiir mecmuada 140b-141b¹⁸ yaprakları arasında yer alır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış, mefâilün mefâilün feülün vezninde, 93 beyitlik bir manzumedir. Bu mektuptan anlaşıldığına göre şair sevdiğinden ayrıdır, ona duyduğu özlemle bu şiiri yazar. Örnek olmak üzere mektuptan bazı beyitler verilecektir:

- 1 Elâ ey dil-firîb-i nâz u şîve
Leţâfet bâğı içre tâze mîve
- 2 Gözi âşüb-ı fitne kaçış âfet
Şaçı cân mahşeri hüsni kıyâmet
- 3 Boyı serv [ü] yüzi nâzük yañağı
Ķızarmış lâle-veş şekker dudağı
- 4 Sözi şîrîn ü hûb [u] ağızı hurde
Teni aĶ paĶ şoyulmuşca yumurda
- 5 Gül-i ra’ nâleyin yüze gülici
Beğâyet tîz gidüp geç geç gelici
- 6 Eli hınnâlu barmağı yüzüklü
Gümüş bileklü altun bilezüklü
- 7 Şahin¹⁹ başışlu vü keklik sekişlü
Toğan tûruşlu süglün yürüyüşlü
- 8 Hümâ tal’atlu gügercin topuklu
Şalınsa nâzile tîvüs kılıklı

<http://www.loghatnaameh.org/dehkhodaworddetail-df27d45ebc654b7999ec109b3518b69b-fa.html> (ET: 24.01. 2013).

¹⁸ 141b’de üstte iki resmi yazı vardır. Ardından mesnevinin son 11 beyti yer alır.

¹⁹ Nüshada “şâhîn” şeklinde yazılmıştır, kısa okundu.

- 9 Yeşil tūfī mişillü sebze tonlu
Uçar tūnalayın şuplak boyunlu
- 10 Ner arslan sīnelü tavşan ucalu
Göñüller kapmada kurd iştihālu
- 11 Turunc-ı ter göğüslü sīb eñeklü
Şulu şeftālū leb ayva göbeklü
...
- 13 Be-gāyet şīve-ger şöhet deminde
Cihān fettānidur vuşlat deminde
...
- 15 Boyı bir servdür ra'nā yaraşık
Şararmış şarmaşık üstinde 'āşık
...
- 17 Güzelce nāzluca şīvelüce
Kişi yolında cānlar virmelüce
...
- 19 Kerem ehli mürüvvetlü vefālu
Gülistānında bülbülden şafālu
- 20 Şacı dil bağı vü göñlüm kemendi
Nigārum serverüm şāhum efendi
...
- 22 Özi başdan ayağa şīve vü nāz
Boyu cān bāğına serv-i ser-efrāz
...
- 25 Yañağūñ tāze gül gibi ter olsun
Güneş gibi cemālūñ enver olsun
- 26 Hābībüm ser-firāzum serv-i nāzum
Şacı 'ömr-i dirāzum dil-nüvāzum
- 27 Sevindüğüm gönendüğüm nigārum
Benüm çaç sevdicegüm şīvekārum

Turkish Studies

- 28 Saña olsun hezārān merḥabālar
Daḥı çok çok selāmıle du‘ālar
- 29 Du‘ādan şoñra şöyle ola ma‘lüm
Ki şevküñle yanar dil nitekim müm
- 30 Ḥarām olmuş durur uyḥu gözüme
Benüm daḥı özüm göynür özüme
- 31 Yanalı şem‘ gibi nār-ı ğamdan
Dütünüm çaḫ çıkar oldu depemden
- 32 Ğamuñdan gönlegümi gül gibi āh
Ḳıluram pāre pāre her seḫer-ġāh
- 33 Baña bilmen ne ḫılduñ nitdüñ ey dost
Ğümānum oldu-kim siḫr itdüñ ey dost
- 34 Yımeden içmeden külli beriyem
Süñük üstinde ḫurımış deriyem
...
- 37 Yolum azmışdurur bilmen nideyin
Başum alup ne iḫlīme ġideyin
- 38 Gözüm gözler ne gözler bilmezem hīḫ
Dilüm söyler ne söyler bilmezem hīḫ
- 39 Cemālüñ gibi açıldıḫça rāzum
Senüñ nāzuñ benüm artar niyāzum
...
- 41 Yüzüñi görmek ister gönül ü göz
Ne gice rāḫat oluram ne gündüz
- 42 Eger olmasadı ümmīd-i vuşlat
Beni her dem diri ḫomazdı firḫat

- 43 Naşīb olup ele girse vişālūñ
Ya gözüm bir dahı görse cemālūñ
- 44 Saña itsem şikāyet firqatūñden
Biraz yansan yaqılsam ḥasretūñden
- 45 Gözüm yaşını döndürdūñ pıñara
Kucaqlasam seni çeksem kenāra
- 46 Gehī öpsem elūñ sürsem yüzüme
Gehī çeksem beri alsam dizüme
- 47 Kolumı boynuña muḥkem dolasam
Dahı hıç öpmedük yirūñ kıomasam
- 48 Perīşān eylesem kāküllerūñi
Tağıtsam güllerūñ sünbüllerūñi
...
- 84 Bu hicrān kıalmaya bu resme bākī
Olam hıç görmemiş gibi firākı
- 85 Görem seni naşīb olduqça geh gāh
Saña baña ‘ömür virsün tek Allāh
- 86 Egerçi var kıatuñda çok murādum
Velī yoq bundan özge hıç murādum
- 87 Ki olduqça güzeller mübtelāsın
Beni sen de ol ortada añasın
- 88 Mücessemdür diriseñ cān u dilden
Göñülden dimeziseñ bāri dilden
- 89 Kışaldalum sözi uzatmayalum
Çoğaldup başuñuz ağırtmayalum

- 90 Niçe kim ‘âşıkına meh-likâlar
İdüp luṭf eyleye mihr [ü] vefâlar
- 91 Sürem sen meh-likâyile şafâyı
Bulam derdüme la‘lûnden devâyı
- 92 Cemâlûn her nefes olsun ziyâde
Saña beñzer güzel yok olmaya da(?)
- 93 Cihân durduḡça dur ‘âlemde var ol
Bu baht-ı devletile bahtiyâr ol

II. 1. Mecmuanın Derleyicileri Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi ve Oğlu Derviş Mehmed Efendi

Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi, aslen Tokatlı bir ailenin oğludur. Dedesi Ali, gençliğinde Bursa’ya gelip yerleşmiş, onun oğlu Mevlânâ Mustafa farklı ilim merkezlerinde başarıyla eğitimini tamamlamış, Bursa’ya dönmüş ve Yıldırım Camii’inde hatip ve Abdal Mehmed Camii’inde imamlık yapmış, ardından Ulucami imami, darülkurra şeyhi, Hisar Camii imami ve Ulucami hatibi olarak görev yapmış, 1032/1623’te vefat etmiştir.²⁰

Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi, Mevlânâ Mustafa’nın oğludur. Şeyh Mehmed Efendi, *Ravza-i Evliyâ* adlı eserinin son kısmında, ölümünden bir yıl öncesine kadarki hayatıyla ilgili bilgileri kendi kaleminden verir.²¹ Kaynaklardaki bilgilere bakıldığında Şeyh Mehmed Efendi’nin doğum tarihi hakkında kesin bilgi olmadığı görülür. Elimizdeki mecmuanın 267a sayfasında, sol altta yan olarak yazılmış, “Veled-i veledî fî yevmi’s-samin aşere min şehr-i Şevvâlû’l-mükerrem fî yevmi Cuma min vakti’s-salâ sene hamse ve seb’in ve tis’ame” (18 Şevval 975/16 Nisan 1568 Cuma) kaydı yer alır. Bu kayıt, kanaatimizce dede Tokatlı Ali’nin yazdığı kaydın kopyası olmalıdır. Veled-i veled, Ali Dede’nin oğlu Mevlânâ Mustafa’nın oğlu Baldırzâde

²⁰ Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliya*, (Haz.: Mefail Hızlı, Murat Yurtsever), Arasta, Bursa 2000, s. 20-21; Kadir Atlansoy, *Bursa Şairleri: Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri*, Asa, Bursa 1998, s. 311. Bu eserde Şeyh Mehmed Efendi ile ilgili kısım Bursalı İsmail Belig’in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân* adlı eserinden alınmıştır: bkz. Haz.: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1998, s. 346-49. Ayrıca bkz. Saadet Maydaer, “XVII. Yüzyılda Bursa’da Emekli Bir Kadı: Baldırzâde Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.17, sayı 2 (2008), s. 572.

²¹ Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed, *age*, s. 285-87; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev.: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, s. 210-11.

Selisî Şeyh Mehmed Efendi olmalıdır. Bu kayda göre Selisî Şeyh Mehmed Efendi, 18 Şevval 975/16 Nisan 1568'de doğmuştur.

Şeyh Mehmed Efendi Bursa'da, İstanbul'da, Mekke'de çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bunlar, Bursa Molla Fenari Medresesi'nde müderrislik (tayin tarihi 1015/1606), aynı zamanda mahkeme kâtipliği; Bursa Lala Şahin Paşa Medresesi'nde müderrislik (tayin tarihi 1027/1618); ardından İstanbul Davud Paşa Medresesi, Bursa Yıldırım Medresesi, İstanbul Ayşe Sultan Medresesi'nde görev; İstanbul Sahn-ı seman müderrisi (tayin tarihi 1038/1628, iki yıl); Bursa Sultaniye müderrisi (tayin tarihi 1040/1630-31); Üsküdar Valide Sultan müderrisi (tayin tarihi 1043/1633); kadılık, Mekke kadılığına kadar yükselme (1045/1635-36); 1046/1636-37 ve 1047/1637-38 senelerinde Arafat'ta hutbe okumaktır. Emekli olduktan sonra Bursa'ya dönmüş; Yenişehir kasabası kendisine arpalık olarak verilmiş ve Yıldırım Medresesi'nde ilmi çalışmalarına devam etmiştir. Şeyh Mehmed Efendi Bursa'da Recep 1060/30 Haziran - 29 Temmuz 1650'de vefat etmiştir.²² Mecmuadaki kayda göre doğum yılının 975/1568 olduğu göz önüne alınırsa, vefat ettiğinde 82 yaşında olmalıdır.

Şeyh Mehmed Efendi'nin çok sayıda telif eseri vardır. En çok bilineni *Ravza-i Evliyâ* adlı, Bursa'da yaşamış meşhur kişilerin hayat hikâyelerini içeren, önemli bir kaynak niteliğinde ve vefeyatnâme türündeki biyografik eseridir. Ayrıca *Hâşiye alâ Şerhi's-Seyyid ale'l-Miftâh* (Arapça), *Târîh-i Mekke*, *Fezâil-i Haremeyn-i şerifeyn*, *Binâ-yı Ka'be'ye Dâir Risâle* (üç adet), *Eşrefoğlu Menâkıbı*, *Hâşiyetü'l-eşbâh*, *Dîvân*, *Terceme-i Hâl-i Hazret-i Emîr Sultân*, *Terceme-i Hâl-i Şeyh İsmâil Hakkı*, *ez-Zuhru ve'l-Udde fî Şerhi'l-Bürde* (Arapça), hukuki yazışma usul ve örneklerini içeren *Kitâbü's-sakk* adlı eserleri vardır.²³ *Cevâmî'ü'l-meşâyihîn* adlı bir eseri de *Osmanlı Müellifleri*'nde geçer.²⁴ Şiirlerinde Selisî mahlasını kullanmıştır.²⁵ *Tezkire-i Rızâ*'da bir gazeli yer alır:

Açılıp ezhâr geldi şimdi bû-yı nev-bahâr
Var idi dillerde çokdan ârzü-yı nev-bahâr

Makdeminden var-ise aldı haber bâd-ı sabâ
Devr edip etrâfi eyler cüst ü cû-yı nev-bahâr

²² Kadir Atlansoy, *age*, s. 311-12; Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed, *age*, s. 22-23; Saadet Maydaer, *agm*, s. 572-73; Kâmil Kepecioğlu, "Baldırzâde Şeyh Mehmed Efendi", *Bursa Kütüğü*, (Haz.: Hüseyin Algül vd.), c. 1, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa 2009, s. 173-74. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333/1914-15, c. I, s. 257'de ölüm tarihi için "Kerem Hakk'a mukârin ola Baldırzâde" mısraı verilmiştir.

²³ Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed, *age*, s. 24-26.

²⁴ Bursalı Mehmed Tahir, *age*, s. 258.

²⁵ Kâmil Kepecioğlu, *agm*, s. 173; *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı Sözlüğü*, (Haz.: Halûk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988, s. 434-35.

Leşker-i ezhâr geldi aldı mülk-i gülşeni
Nola olursa karîn-i çârsû-yı nevbahâr

Rû-yı gülşende zuhûr etdi benefşe câ-be-câ
Gûyiyâ kim geldi hatt-ı müşk-bû-yı nev-bahâr

Açılıp gülzârda güller Selisî oldılar
Her birisi bir civân-ı hûb-rû-yı nevbahâr²⁶

Derviş Mehmed Efendi, Şeyh Mehmed Efendi'nin oğludur, 1019/1610'da Bursa'da doğmuştur. Babası gibi müderrislik yapmış, bir süre Bursa'da görev yaptıktan sonra kadı olarak atanmış, Konya, Trablusşam ve Kayseri kadılıklarında bulunmuş, felç geçirdiği için emekli olmuştur. Geçimini sağlamak üzere İnegöl kazasının maişeti tayin edilmiş, 1079/1668'te Bursa'da vefat etmiştir. Eşi Beyhanım, seyit bir aileye mensuptur.²⁷ Saadet Maydaer, "XVII. Yüzyılda Bursa'da Emekli Bir Kadı: Baldırzâde Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti" adlı makalesinde Derviş Mehmed Efendi'nin terekesini ayrıntılı olarak verir. Bu kayıtlara göre Seyyid Mehmed, Seyyid Şeyhi ve Seyyid İbrahim adında üç oğlu, Şerife Emetullah ve Şerife Ümmügülsüm adında iki kızı vardır. Terekesindeki kayıtlara göre Derviş Mehmed Efendi'nin alacaklarının yanında borçları da bulunur ve borcu alacağından fazladır.²⁸ Makalenin sonuç bölümündeki bilgilere göre Derviş Mehmed Efendi, "kendi halinde yaşayan, tek eşli, beş çocuklu, köşesine çekilmiş bir kişidir. ... Eşini de kendi gibi Bursa'nın ileri gelen ailelerinden seçmiştir. ... Babasının aksine telif edilmiş hiçbir eseri bulunmamaktadır. Kısa bir süre yaptığı müderrislikten sonra kadılığı seçmiştir."²⁹

Bu bilgilere göre aile üyelerini sırasıyla gösterirsek³⁰:

1. Ali Dede (Tokatlı)
2. Mevlânâ Mustafa (ö. 1032/1623 Bursa)
3. Şeyh Mehmed Efendi Baldırzâde Selisî (ö. 1060/1650 Bursa)
4. Derviş Mehmed Efendi (d. 1019/1610, ö. 1079/1668 Bursa)

²⁶ es-Seyyid Rıza, **Tezkire-i Rıza**, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1316/1898-99, s. 48-49.

Bu gazelin ilk iki beyti *Osmanlı Müellifleri*'nde de yer alır, bkz. Bursalı Mehmed Tahir, **age**, s. 259.

²⁷ Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed, **age**, s. 23; Saadet Maydaer, **agm**, s. 573-74.

²⁸ Saadet Maydaer, **agm**, s. 586-87.

²⁹ Saadet Maydaer, **agm**, s. 589-90.

³⁰ Kâmil Kepecioğlu, **agm**, s. 174'te de Baldırzâde şeceresi yer almaktadır.

Eşi Beyhanım(Ebu Mealî Efendi'nin kızı)

Çocukları 5.a Seyyid Mehmed

5.b Seyyid Şeyhi

5.c Seyyid İbrahim

5.d Şerife Emetullah

5.e Şerife Ümmügülsüm

Derviş Mehmed Efendi'nin terekesine göre pek çok kitabı vardır. Terekede kitapların adları ayrıntılı olarak kaydedilmemiş, fakat mali değeri 1312 kuruş olarak verilmiştir. Bu rakam, terekenin % 35.60'ına karşılık gelir. Ailesi ölümünün ardından kitaplarının tamamını saklamamış, bir kısmını Ulucami'de satmış, bu satıştan 831 kuruş elde edilmiştir.³¹ Elimizdeki bu mecmuanın, bu satış sonucu aileden çıkmış ve son olarak Şevket Rado Yazmaları koleksiyonunda yerini almış olması ihtimali oldukça yüksektir.³² Maydaer'e göre, satıştan sonra ailenin elinde kalan kitapların değerine bakılırsa, Derviş Mehmed Efendi'nin çocuklarının aile büyükleri gibi "ilmiye sınıfına intisap etmedikleri sonucuna" ulaşılabilir.³³

2. Mecmuadaki Şahsi Bilgiler / Kayıtlar

Mecmua detaylı olarak incelendiğinde Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi'ye, çocuklarına, kardeşi ve onun oğlu gibi kimi aile üyelerine ait bazı kayıtlar içerdiği görülür. Mecmuanın 267a sayfasında, sol altta yan olarak yazılmış kayıt, tarih itibariyle en eskisidir. Bu kayıt yukarıda da değinildiği gibi Tokatlı Ali'nin torunu Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi'nin doğum kaydıdır:

"Veled-i veledî fî yevmi's-sâmin aşere min şehr-i Şevvâlû'l-mükerrem fî yevmi Cuma min vakti's-salâ sene hamse ve seb'în ve tis'amie" (18 Şevval 975/16 Nisan 1568 Cuma).

267a sayfasında yer alan diğer doğum ve ölüm kayıtlarına bakıldığında en üstte Derviş Mehmed'in doğumu hakkındaki kayıt göze çarpar. Kaynaklara göre Selisî Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu olduğunu bildiğimiz Derviş Mehmed'in doğumu hakkındaki bu kayıt, mecmuanın Şeyh Mehmed'e aidiyetini gösteren en önemli kayıtlardandır:

³¹ Saadet Maydaer, *agm*, s. 584-85. Ayrıca ölümünden sonra 6 katırı, 2 cariyesi 2019 kuruşa satılmıştır, Kâmil Kepecioğlu, *agm*, s. 174.

³² Ailenin kitaplarının Ulucami'de satılması, bu caminin o dönemde sahaflar çarşısı işlevi taşıdığını da düşündürmektedir.

³³ Saadet Maydaer, *agm*, s. 585.

1. “Sene sitte aşere ve elf Şabanının yirmi birinci sülüs günü evân-ı zuhrdan sonra Derviş Mehmedim dünyâya geldi” (21 Şaban 1016/11 Aralık 1607).³⁴

Böylece Derviş Mehmed’in gün ve ay olarak doğum tarihi bilgisini ilk elden, babasının kaleminden öğrenmiş oluruz. Oysa yukarıdaki kaynaklarda, Derviş Mehmed’in 1019/1610’da doğduğu kayıtlıdır. Bu durumda bu mecmuadaki tarihin doğru olması daha mümkün görülmektedir, diğer kaynaklarda tarihin yazımında bir yanlışlık yapılmış olabilir.

Bir başka kayıt, diğer oğlu Arif Mehmed’in doğumu ve beş yaşındayken ölümü hakkındadır:

2. “Sene tis‘ aşere ve elf senesinde oğlum Ârif Mehmed Rebîü’l-âhirin yirmi dördüncü günü ki Cuma günüdür evân-ı asrda dünyâya geldi” (24 Rebiülahir 1019 Perşembe/16 Temmuz 1610).

“Sene erba‘a ve işrîn ve elfin mâh-ı Cemâziye’l-âhirinin on dördüncü gecesi ki leyle-i şenbihdir Ârif Mehmedim dâr-ı âhirete intikâl ve irtihâl etti” (14 Cemaziyelahir 1024 Çarşamba/29 Haziran 1616).

Şeyh Mehmed’in kızı Fahrünnisa da yedi yaşında ölmüştür:

3. “Sene ihdâ ve işrîn ve elf Cemâziye’l-âhirinin selhinin gecesi ki leyle-i düşenbihdir, Fahrünnisâ dünyâya geldi” (30 Cemaziyelahir 1021 Pazartesi/27 Ağustos 1612).

“Sene semâne ve işrîn ve elf Zilhiccesinin on üçüncü günü ki yevm-i Çehârşenbihdir merkûm Fahrünnisâ dâr-ı âhirete intikâl ve irtihâl etdi (13 Zilhicce 1028 Çarşamba/21 Kasım 1619).

Diğer kızı Saliha ise daha kısa bir ömür sürmüş, bir buçuk yaşında ölmüştür:

4. “Sene sitte ve işrîn ve elf Rebîü’l-evvelinin yirmi üçüncü gecesi ki leyle-i hamîsdir, sülüs-i leyde Sâliha dünyâya geldi” (23 Rebiülevvel 1026 Cuma/31 Mart 1617).

“Merhûme ve magfûrun lehâ Sâliha sene semâne ve işrîn ve elf Zi’l-hiccesinin dördüncü günü dâr-ı dünyâdan dâr-ı âhirete intikâl ve irtihâl etdi” (4 Zilhicce 1028/12 Kasım 1619 Salı).

Üçüncü kızı Rabia’nın doğumu ve adı geçmediği fakat doğum kaydının yanında yer aldığı için muhtemelen onun ölümü hakkında yazıldığını düşündüğümüz not:

5. “Bin otuz iki şehr-i Ramazanının yirmi dördüncü gecesi ki leyle-i yekşenbihdir, cevâmi‘de müezzinler temcîd verirken Râbia dünyâya geldi” (24 Ramazan 1032/22 Temmuz 1623).

³⁴ Kaynaklarda doğum yılı 1019 olarak verilmektedir.

“Sene seb‘a ve erba‘în ve elf Recebü’l-müreccenin yirmi yedinci gecesi ki leyle-i Mirâç idi, leyle-i sülüsâ idi, (...) dâr-ı dünyâdan dâr-ı âhirete intikâl eyledi” (27 Receb 1047/15 Aralık 1637).

Üçüncü oğlu Mü‘min Mehmed de iki yaşlarında vefat etmiştir:

6. “Bin otuz iki senesi şehr-i Şevvâlinin üçüncü günü ki yevm-i şenbihdir, dâhve-i kübrâda bir oğlumuz dünyâya geldi, ismi Mü‘min Mehmed konuldu” ... (3 Şevval 1032/31 Temmuz 1623).

“Mezbûr Seyyid Abdülmü‘min bin otuz dört Cemâziye’l-âhîrinin yirmi altıncı günü ki yevm-i şenbihdir, veled âhirete [intikâl] etmiş” (kalanların ömrü uzun olsun diye de eklemiştir) (26 Cemâziyelahir 1034/5 Nisan 1625 Cumartesi).

Dördüncü oğlu Mustafa’nın doğumu ve tarihini vermediği ölümü:

7. “Oğlum Mustafâ bin otuz senesi Rebîü’l-evvelinin yirmi beşinci gece ki leyle-i erbi‘adır, subh-ı sâdik vaktinde cevâmi‘in minârelerinde sabâh ezânları okunurken vücûda gelmiş, biz Sofya’da iken, ismini vâlidesi Mustafâ komuş, (...) dâr-ı bekâya intikâl eyledi” (25 Rebîülevvel 1030/17 Şubat 1621 Çarşamba).

8. Bir diğer oğlu olduğunu düşündüğümüz, Şâh-ı zamân’ın doğumu hakkındaki not:

- “Sene erba‘a ve işrîn ve elf mâh-ı Saferü’l-muzafferin on birinci gecesi ki leyle-i sülâsedir, ba‘de’t-temcîd Şâh-ı zamân dünyâya geldi” (11 Safer 1024 Çarşamba /12 Mart 1615).

Bu kayıtlara göre Selisî Şeyh Mehmed Efendi’nin, Derviş Mehmed, Ârif Mehmed, Mü‘min Mehmed veya Seyyid Abdülmü‘min, Mustafa ve Şah-ı zaman adlı beş oğlu, Fahrünnisa, Saliha ve Rabia adlı üç kızı vardır.

Yine 267a’daki kayıttan Şeyh Mehmed’in Perrî (?) Efendi adlı bir kardeşi, kardeşinin de Ahmed adlı bir oğlu olduğunu öğreniyoruz: Ahmed’in doğumu ile ilgili not:

“Sene sitte ve işrîn ve elf Zilkadesinin yirmi üçüncü günü ki yevm-i Pençşenbihdir, Perrî Efendi’nin mahdûm-ı mükerremi Ahmed Çelebi vücûda geldi” (23 Zilkade 1026/22 Kasım 1617 Çarşamba).

Kardeşi Perrî Efendi’nin ölümü hakkındaki not:

“Bin otuz iki Zi’l-kadesinin beşinci gecesi ki leyle-i Cumadır, birâder Perrî Efendi ba‘de ezâni’l-işâ İnegöl’de kâdî iken dâr-ı âhirete intikâl ve irtihâl etti” (5 Zilkade 1032/31 Ağustos 1623).

Bu yeni bilgilere göre aile üyelerini sırasıyla gösterirsek:

1. Ali Dede (Tokatlı)

2. Mevlânâ Mustafa (ö. 1032/1623 Bursa)

3.a. Perrî Efendi

Ahmed Efendi, Perrî Efendi’nin oğlu

3.b. Şeyh Mehmed Efendi Baldırzâde Selisî (d. 975/1568, ö. 1060/1650 Bursa)

4.a. Derviş Mehmed Efendi (d. 1016?/1607, ö. 1079/1668 Bursa)
Eşi Beyhanım (Ebu Meali Efendi'nin kızı)

Çocukları 5.a Seyyid Mehmed

5.b Seyyid Şeyhi

5.c Seyyid İbrahim

5.d Şerife Emetullah

5.e Şerife Ümmügülsüm

4.b. Ârif Mehmed

4.c. Mü'min Mehmed / Seyyid Abdülmü'min

4.d. Mustafa

4.e. Şah-ı zaman

4.f. Fahrünnisa

4.g. Saliha

4.h. Rabia

Şeyh Mehmed Efendi'nin Konya'da kadılık yaptığı bilinmektedir. 196a'da yer alan kayıtlar: Konya kadısı Mehmed Efendi'nin Konya'da hane sayısının 2552 olduğuna dair 1005/1596-97 tarihli notu, altında yine Konya'nın Sultaniye kasabası, Türbe-i Celâliye, Şeyh Sadreddin mahallesi gibi kimi yerleriyle ilgili sayılarıyla vakıf kaydı gibi bazı kayıtlar, altında aynı 1005 yılında Konya'daki hanelerden elde edilen gelirin devlete teslim edilmesi hakkında evail-i Recep 1006/7-16 Şubat 1598 tarihli belge. Tarihin de uygunluğu dikkate alınırsa burada adı geçen kadı, Şeyh Mehmed Efendi olabilir.

223b'de mecmuanın Şeyh Mehmed Efendi'ye aidiyetini gösteren bir başka önemli notta, Derviş Mehmed için "oğlum" kelimesi kullanılır. Bu notta, Derviş Mehmed'in Sultan Osman'ın cülûsuna (26 Şubat 1618) yazdığı tarih mısraı (1027/1618) vardır: "Oğlum Derviş Mehmed'in Sultân Osmân cülûsuna tarihidir:

Pâdişâh-ı âlem oldun reddile 'ammini sen, 1027".³⁵

162a'da bazı özel bilgiler yer alır: Derviş Mehmed, Ârif Mehmed, Fahrünnisa doğduklarında Şeyhzâde'nin para hibe etmesi gibi:

"Derviş Mehmed vefât ettikde havâss-ı hümayûndan mutasarrıf olduğu buğday Bursa müdiyle yirmi müd buğdayı mahlûl oldukda mezbûrun mahlûlünden Şeyhzâde'ye vezîr tarafından buyurmak için Reîs efendiye câize iki bin akçe verildi, berâtına bin iki yüz akçe verilmiştir, mahalline kayda bin akçe harc olmuştur."

³⁵ Burada rakamla verilen tarih 1027'dir, fakat mısranın rakam değeri ebcede göre 1030'dur.

“Kayın ata Şeyh Mustafa Efendi sâkin olduğum odaya gelip hatta Efendi’nin elinde bir kutu gömeç balı var idi, hediye getirdi, bir yerde (?) olduğumuz vakitte Şeyh Efendi, fakîr, Şeyhzâde üçümüz musâhabet ederken Şeyh Efendi kızım, dâmâdımız Çelebi’ye nikâhından ne mikdâr hibe etdin, biz de bilelim, şâhid olalım, dedi. Sultânım, nısfını hibe etdim, deyip biz de şâhid olalım mı, diyü buyurdular, nısf mehrini bu tarîk ile hibe etdi, öyle malûm ola.”

“Abdülmü’min vefât etdikde agnâmdan yevmî on beş akçe vazîfesi var idi, mahlûl oldukda mezbûrun mahlûlünden yevmî on beş akçe vazîfeyi Şeyhzâde’ye berât etdirip baban zamânında nısf mehrini bize hibe etmiş idin ol hibeden otuzu sana ivazı bu vazife ma’zûr tut, diyü berâtını verdim.”

“Dervîş Mehmed vücûda geldikde Şeyhzâde mehrinden on bin akçe hibe edip ol esnâda İstanbul’a gelmiş idim, bir çift büyük inci küpe getirip hibe-i mehre ivaz verdik.”

“Ârif Mehmed vücûda geldikde yine Şeyhzâde on bin akçe mehrinden hibe edip ol esnâda Kâmrân nâm câriyeyi iştirâ etdikde hibe-i mehre ivazı üç bin akçe kendüye verip câriye behâsına zamm etdi, öyle malûm ola.”

“Badehû Fahrünnisâ vücûda geldikde yine Şeyhzâde mehrinden on bin akçe hibe etdi, öyle malûm ola.”

“Fakîr de Şeyhzâde’in babası muhallefâtından bâkî bi’ d-defeat teslîmi bunlardır, meblag 21350.”

Bu sayfada daha küçük fakat muhtemelen aynı elle yazılmış başka notlar ve hesaplar da bulunur.

208a’da kaynatası Şeyh Mustafa Efendi’nin ölümü hakkındaki not:

“Sene seb‘a işrîn ve elf Cemâziye’l-âhîrinin onuncu günü kayın atam Şeyh Mustafâ Efendi dâr-ı dünyâdan dâr-ı âhirete irtihâl ve intikâl etdi (10 Cemaziyelahir 1027/4 Haziran 1618). Merhum kayın ata efendinin marazı için yazıp asılıp suyunu içdigidir” (dua ve tılsım sureti yer alır).

267a’daki notlar Şeyh Mehmed Efendi’ye ait, çocuklarının doğum ve ölümüne dair kayıtlardır.³⁶ 162a, 208a ve 223b’deki notlar da yine Şeyh Mehmed Efendi’ye aittir.

Mecmuanın 155a sayfasında, bütün bu suretlerin Bursa Medresesi kadısı Mehmed İbni eş-Şeyh Mehmed için aslından nakledildiğine dair Arapça bir not bulunur. Bu not sayfanın alt sağ köşesine, daha küçük ve muhtemelen farklı bir yazı ile yazılmıştır, dolayısıyla sonradan yazılmış olma ihtimali vardır: “Hâzihî sûretü’l-mekâtib nukilet an aslihâ berâyi’l-fakîr Mehmed ibn eş-Şeyh Mehmed el-kâdî bi-Medreseti Brusa ufiye anhümâ.”

³⁶ 267a’da adı belli olmayan, muhtemelen aileden biri olmadığını düşündüğümüz bir ölüm notu daha yer alır: “Sene sâni ve işrîn ve elf Zilkadesinin on birinci günü ki yevm-i şenbihdir, vakt-i zuhûr-ı şemsde dâr-ı dünyâdan dâr-ı âhirete intikâl etdi” (11 Zilkade 1022/23 Aralık 1613, İstanbul’da Edirnekapısı’nda cedit yanında gömüldüğü bilgisi vardır).

Buna göre 155a'daki not doğru ise, mecmua Şeyh Mehmed Efendi'nindir, oğlu babasının mecmuasını kendisi için istinsah ettmiş ya da mecmua babasından kendisine geçtiğinde bazı suretleri kendisi için yazdırmış olmalıdır.

157a'da "li-muharririhî" başlıklı iki şiir ve iki beyit bulunur. Bu şiirler ya Şeyh Mehmed Efendi'ye, ya Derviş Mehmed Efendi'ye ya da eğer mecmua bir başkası tarafından kopya edildiye kopya edene ait olabilir:³⁷

157a **Li-muharririhî'l-fakîr**

Hû durur meclisine revnak viren dervîşleriz
Hû durur ragbet viren meclisine dervîşleriz

Hû durur zinde kılan âşıkları dervîşleri
Hû durur cândan olan rehberleri dervîşleriz

Hû durur Refrefleri âşıklarız dervîşleriz
Hû durur kuvvetleri dâim hemân dervîşleriz

Hû durur cezbe salan tâliblere dervîşlere
Hû durur kat'-ı menâzil etdiren dervîşleriz

Hû durur sermâyesi dâyim hemân dervîşleriz
Hû durur evrâdları her dem hemân dervîşleriz

Li-muharririhî

Ey dost seni kanda bulam
Visâline kaçan irem
Derdin beni yakar her dem
Visâline kaçan irem

Hâlüm oldı benim düşvâr
Hidâyet et bana Rabbim
İrgür murâduma dostum
Visâline kaçan irem

³⁷ Şiirde on kez geçen "dervîş" kelimesi, şiirin Derviş Mehmed Efendi'ye ait olabileceğini de düşündürür.

Varlık beni yakıpdurur
 Red etme kapuñdan Rabbim
 Düşmüşlere sensin dest-gîr
 Visâline kaçan irem

Li-muharririhi

Nâzenînüm mor geymiş nâz için baña bakar
 Gördüğüm dem erdi(?) aşkum azm idüp kıldum sefer

Li-muharririhi

Morlar geymiş efendim bana nâz için bakar
 Gördüğüm dem gitdi sabrum azm idüp kıldum sefer

III. Bir Okur Olarak Mecmuanın Derleyicileri:

Başta da belirtildiği gibi bir bakıma kişisel defter niteliğinde olan bu mecmualar, sahibinin ihtiyaçlarından ortaya çıkmış, kaydedilen notlar kişisel kullanım amaçlı, mesleki açıdan faydalı olmaları için yazılmışlardır, denilebilir. Müderris, mahkeme kâtibi ve kadı olarak görev yapmış olan Şeyh Mehmed Efendi ve oğlu Derviş Mehmed Efendi, bu mecmuada yer alan mahkeme, vakıf kaydı gibi suretleri, kendi defterlerine aktararak benzer durumlarda başvuracakları bir kaynak oluşturmuşlardır. Bu da mecmuaların neden yazıldığı, neden böyle bir gelenek olduğu sorusuna bir cevap niteliğindedir.

Mecmuada yer alan belge suretleri dışındaki şiirler, dualar, dini ve tasavvufi konulardaki metinler / alıntılar da derleyicilerin kişisel olarak ilgilendikleri konulardaki notlardır. Bunların çeşitlilik arz ettiği açıktır. Yukarıda verilen bazı kayıtlar dışında ayrı eser olarak ele alınan kısımlara göz atacak olursak derleyicilerin okuma pratiği ortaya çıkabilir. Şeyh Mehmed Efendi ve Derviş Mehmed Efendi hangi metinleri okumuşlardır?

Mecmuada iki ayrı yerde, Kadri³⁸ adlı bir şairin manzum hadis çevirisi (525/2, 2a-7b ve 525/12, 178a-181a) ile 242a-245b'de farklı vezinde yine bir risale daha bulunur (525/30); Bir *Hilye-i şerîf* (525/21, 225b); *Âdâb-ı ehl-i tarîkat* başlıklı, tarik-i Hakk'a salık olmak isteyenlere bir müşid lazımdır, önce bir şeyh seçilip biat edilmeli şeklinde konuya girilen tasavvufi bir risale (525/10, 166b-168b); Veysi'nin (ö. 1037/1628) dokuz bentlik tasavvufi terki-bendi, *Tevbe-nâme-i*

³⁸ Kim olduğu kesin olarak tespit edilemeyen Kadri, III. Mehmed devri şairlerinden olabilir: Abdülkadir Karahan, **İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1954, s. 204-07. Karahan'ın bu eserinde Kadri ve *Tuhfe-i atebe-i aliyye* adlı manzum ve mensur karışık yazılmış eserinden bahis vardır. Karahan'ın kitabında verilen manzum örnekler elimizdeki eserdekilerle benzerlik göstermese de bu eserden alınmış olabileceğini göz önüne almak gerekir.

Veysi (525/7, 98b-99a); Ebussu‘ud Efendi’nin bu isimler hakkında ne için okunacağı ve okunma şartları gibi, söylediklerine de yer verilen eseri *Şerh-i du‘â-i ism-i a‘zam* (525/17, 211a-212b) gibi dinî-tasavvufî metinler yer alır.

Osmanlı’da önemli bir yer tutan gizli ilimlere (remil, havas, kıyafetnâme, ihtilâcnâme) dair metinler de mecmuada yerini alır. İlk risale, Firakî’nin Hazret-i Ali’den nakledildiği belirtilen *Sûretü’r-reml* adlı manzum Türkçe remil suretidir. Remilin nasıl bakılacağı hakkındaki dört beyitlik girişteki bilgiye göre üç satır nokta dökülür, birinci satır ikinciden uzun olmalıdır, üçüncüsü en kısadır. Sonra ele kalem alınıp noktalardan sekizer sekizer çıkarılır. Kalan sayılara göre kişinin talihi hakkında iki veya üçer beyitlik sekiz başlık altında bilgi verilir. Fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde toplam 25 beyitten oluşur (525/4, 78a). Başlı ve sonu:

Gel berü ey tâlib-i esrâr-ı reml
 Almag isterseñ eger ahbâr-ı reml
 ...
 Vuslat-ı yârile kalbün şâd kıl
 Bu Firâkî’yi duâdan yâd kıl

ed-Dürretü’l-fâhire, Nureddin Ali bin Şihabeddin Ahmed bin Şemseddin Muhammed eş-Şirazî’nin huruf ve havas ilmiyle ilgili Arapça risalesi (525/5, 81a-82b); Hamdullah Hamdî’nin (ö. 909/1503) mesnevi şeklinde yazdığı, renk, boy, hareket, saç, baş, alın, kulak, kaş, göz, yüz, burun ve ağız, söz, dudak, diş, sakal, gerdan, omuz, bilek ve el gibi 26 başlık altında karakter tahlilleri yaptığı *Kıyâfet-nâme*³⁹ (525/13, 183b-186a); ayın birinci gününden başlayarak sırayla günlerin uğurlu olup olmadığı ve bu günlerde neleri yapmanın iyi olup olmayacağı verilen risale, *Kitâb-ı Sultân Mahmûd* (525/20, 215a-217b). Bu risalede baştaki iki beyit:

Bilki nahs her ayıñ yedi günidür
 Hazer kıl kim hazer âkil işidür

Üçi beşi on üçi on altısı
 Hem yigirmi biri vü dördi beşidür

Beyân-ı nuhûsat ve beyân-ı necm-i sa‘d ve nahs adlı, her günde iki uğursuz vakit olduğu, günlerin burçları ve o günde ne yapmanın iyi olduğu, ayrıca saatlere göre de hangi burçta neyi yapmanın iyi olduğu verilen risalesi (525/14, 198a-b); *Risâle-i ilm-i gâlib ve maglûb ve ilm-i kıyâfet* adlı galip ve mağlup hesabı, ilm-i kıyâfet gibi konular hakkındaki risale (525/6, 84a-89b);

³⁹ Amil Çelebioğlu, “Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhîm Hakkı’nın Kıyâfetnâmeleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı*, Sayı 5 (1974): 31-50.

Beyân-ı gâlib ve maglûb adlı, iki düşman hasmın hangisinin galip geleceğini bilmek için ebcede göre yapılacak hesap hakkındaki risale (525/15, 199a-b); Sevda'î'nin mesnevi tarzında yazdığı, vücudun çeşitli uzuvlarının seğirmesinin neye işaret ettiği hakkındaki eseri *Risâle-i ihtilâcât* veya *İhtilâc-nâme* (525/31, 260a-263b). *İhtilâc-nâme*'nin başı ve sonu:

Minnet ol ins ü câna ki cism
Genc-i dürrile oldı turfe tılsım
...
Nûr-ı tâatle gönli rûşen ola
Gûşe-i uzlet aña rûşen ola

Hasan bin Ali bin Ebi'l-Kerem el-Tusterî'nin *Îzâhü'l-irşâd fi's-sırrı'l-a'dâd* adlı Arapça harflerin esrarı hakkındaki eseri (525/16, 201a-206a) vardır.

Rüya tabiri konusunda *Tabîr-nâme-i muhtasar* başlıklı eserin giriş kısmındaki bilgiye göre, Harezmi padişahı ulemasını toplayıp kendisi için bir sayfalık muhtasar bir tabir-nâme ister, ulema da haruf-ı tehecci üzerine, yani ebced sistemine göre düzenlenmiş bu tabir-nâmeyi ortaya koyar. Rüyada görülen şeyin Arap harflerine göre ilk harfine bakılır. Mesela düşte “su” görülse, bu kelimenin Arapçası olan “mâ” kelimesinin ilk harfi mim'e bakılmalıdır (525/19, 214a). Bu risalenin hemen öncesinde, *Tabîr-nâme-i muhtasar*'ın Arapçası yer alır. Metin Türkçesi ile aynıdır, fakat harflerin işaret ettiği anlamların bazıları farklıdır (525/18, 213b).

Ayrıca, *Hâb-nâme* veya *Vâkıa-nâme*, Veysî'nin (ö. 1037/1628) I. Ahmed ile İskender'in rüyada karşılıklı konuşmalarına dayanan siyasetnâmesi (525/8, 99b-109b); yukarıda tanıtılan *Nâme-i Tâcîzâde Cafer Çelebi*'nin hezel tarzındaki manzum mektubu (525/9, 140b-141b); gramere ait el-Cürcanî'nin (ö. 471/1078-79) *el-'Avâmilü'l-mi'e* adlı, kelime ve cümlelerin irabına etki eden yüz âmilden bahseden gramer kitabının Draçlı Fevrî Efendi (ö. 978/1570-71) tarafından yapılan *Tercüme-i 'Avâmilü'l-mi'e* adlı manzum tercümesi (525/25, 234b); astronomi türüne ait Le'alî'nin hazırladığı, *963/1555-56 yılının gurre-nâme*⁴⁰ (525/11, 177a) ile birlikte dokuz gurrenâme vardır. Bu gurrenâmelerde bir özellik göze çarpar; hepsinde gurrenin, yani ayın ilk gününün bulunması için izlenen yöntem farklılığı gurrenâmelerin seçiminde nasıl bir dikkat gösterildiğini ortaya koyar.

Meslekleri gereği mecmuaya aldıkları suretlerin yanında, hadis, hilye, tasavvuf, siyaset, dua, gramer, edebiyat, astronomi ve gizli ilimlerle ilgili eserlerden, döneminin din adamı/bürokrati olan Baldırzâdelerin çok yönlü okurlar olarak değerlendirilebileceği görülür. Mecmuanın içeriği o dönemin okuma edimini gösteren bir örnek olması açısından da önemlidir.

⁴⁰ bkz. Günay Kut, “Yazmalar Arasında III: Gurre-nâme ve Le'alî'nin Gurre-nâmesi ile Rûznâmelerde Görülen İki Beyit”, *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları Hasibe Mazioğlu Armağanı*, 22/II, Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Cambridge, Mass. 1998, s. 133-40.

SONUÇ

Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed Efendi ve oğlu Derviş Mehmed Efendi tarafından derlendiğini düşündüğümüz, 17. yüzyıla ait bu mecmua örneğinden hareketle bu tür eserlerin günümüz araştırmacılarına ne verebileceği sorusuna bir cevap olarak, Osmanlı kültür ve düşünce dünyasını kavramak, derleyicinin kendisi için tuttuğu notlardan tarihi ve kültürel odaklı incelemelerde faydalanmak amacıyla mecmualara başvurulabileceği rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca içerdikleri belge suretlerinden yerel, tarihi, sosyal, kültürel veriler elde edilebilir. Zaman zaman belgelerin asılları elde değilse / kayıpsa mecmuaların içindeki belgeler birincil önem kazanır. Bazen kayıp olan veya nüshasına henüz rastlanmayan bir esere bu mecmualarda rastlanabilir.

Mecmuayı derleyen açısından ele alınacak olursa; mecmuanın içeriği derleyicinin okuma pratiğini ve mesleki açıdan başvurduğu varsayılabilecek belge suretlerini / risaleleri / eserleri ortaya koyması açısından önemlidir.

Bir koleksiyonun katalog çalışmaları sırasında mecmuaların içeriğinin detaylı bir dökümünün verilmesi giderek daha bir önem kazanmakta, ortaya çıkan verilerin bazı çalışmalar için ne kadar faydalı olabileceği daha bir anlaşılmaktadır. Ancak yine de mecmualarda yer alan bilgilerin güvenilirliği konusunda ihtiyatlı olmak gerektiği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Ahmed bin Mustafâ Taşköprüzâde, **eş-Şakâ'iku'n-nu'mâniyye fi 'ulemâ'id-devleti'l-Osmâniyye**, 2 c. yy., ty. [Arap harfli matbu].
- Âşık Çelebi, **Meş'âirü's-şu'arâ: İnceleme, Metin**, Haz.: Filiz Kılıç, 3 c., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.
- ATLANSOY Kadir, **Bursa Şairleri: Bursa Vefeyatnamelerindeki Şairlerin Biyografileri**, Asa, Bursa, 1998.
- AYDEMİR Yaşar, "Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler", **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, c. 2/3 (Yaz 2007), s. 122-37.
- AYNUR Hatice, "Mecmû'adan Müntahabât'a Geçiş Örneği Olarak Müntahabât-ı Mîr Nazîf", **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları II: Eski Türk Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I**, 24 Nisan 2006, **Bildiriler**, Haz.: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Turkuaz, İstanbul 2007, s. 98-143.
- BABİNGER Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev.: Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.
- Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed, **Ravza-i Evliya**, Haz.: Mefail Hızlı, Murat Yurtsever, Arasta, Bursa 2000.

- Bursalı Mehmed Tahir, **Osmânlı Müellifleri**, III c. Matbaa-i Amire, İstanbul 1333/1914-15-1342.
- ÇELEBİOĞLU Amil, “Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhîm Hakkı'nın Kıyâfetnâmeleri”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı**, Sayı 5 (1974): 31-50.
- Dihhuda, **Lugatnâme**,
<http://www.loghatnaameh.org/dehkhodaworddetail-df27d45ebc654b7999ec109b3518b69b-fa.html>
 ET: 24.01. 2013.
- ERÜNSAL İsmail E., **The Life and Works of Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi, with a Critical Edition of His Dîvân**, İÜ Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1983.
- Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Haz.: Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, Turkuaz, İstanbul 2012.
- İsmail Belîğ, Bursalı, **Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân**, (Tıpkıbasım), Haz.: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, yy., Ankara 1998.
- KARAHAN Abdülkadir, **İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1954.
- KEPECİOĞLU Kâmil, “Baldırzâde Şeyh Mehmed Efendi”, **Bursa Kütüğü**, Haz.: Hüseyin Algül vd., c. 1, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa 2009, s. 173-74.
- KILIÇ Atabey, “Mecmûa Tasnifine Dâir”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, Turkuaz, İstanbul 2012, s. 75-96.
- KONCU Hanife, Müjgân Çakır, “Şairleri Yetiştiren Bir Kaynak Olarak Mecmûa”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, Turkuaz, İstanbul 2012, s. 117-34.
- KÖKSAL M. Fatih, “Şiir Mecmûalarının Önemi ve “Mecmuaların Sistematik Tasnifi Projesi” (MESTAP)”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, Turkuaz, İstanbul 2012, s. 409-31.
- KUT Günay, “Mecmûa”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, c. 6, Dergâh, İstanbul 1986, s. 170-73.
- KUT Günay, “Yazmalar Arasında III: Ğurre-nâme ve Le'âlî'nin Ğurre-nâmesi ile Rûznâmelerde Görülen İki Beyit”, **Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları Hasibe Maziçoğlu Armağanı**, 22/II, Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, Cambridge, Mass. 1998, s. 133-40.

- MAYDAER Saadet, “XVII. Yüzyılda Bursa’da Emekli Bir Kadı: Baldırzâde Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.17/ sayı 2 (2008), s. 572.
- Mecmua**. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazmaları no 525.
- Meşâ’ir üş-Şu’arâ or Tezkere of ‘Aşık Çelebi**, Haz.: G. M. Meredith-Owens, Messrs. Luzac and Company Ltd., Londra 1971.
- PAIĆ-VUKIĆ Tatjana, “Mecmûa İncelemelerinin Sınırları ve Olanakları: Bosna Mecmûalarına Bir Yaklaşım”, **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, Haz. Hatice Aynur, Müjgân Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, Turkuaz, İstanbul 2012, s. 53-71.
- REDHOUSE James W., **A Turkish and English Lexicon**, İstanbul, 1890.
- Rıza (es-Seyyid), **Tezkire-i Rıza**, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1316/1898-99.
- Tâci-zâde Cafer Çelebi: Heves-nâme, İnceleme, Tenkitli Metin**, Haz.: Necati Sungur, TDK, Ankara 2006.
- Tâci-zâde Sa’dî Çelebi: Münşeât**, Neşredenler: Necati Lugal, Adnan Erzi, İstanbul Fethi Derneği, İstanbul Enstitüsü, İstanbul 1956.
- Taşköprülü-zâde ‘İşâmu’d-dîn Ebu’l-hayr Ahmed Efendi, eş-Şekâ’ıku’n-nu’mâniyye fî ‘ulemâ’id-devleti’l-‘Osmâniyye**, İnceleme ve notlarla neşreden Ahmed Subhi Furat, İÜ, İstanbul 1985.
- Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı Sözlüğü**, Haz.: Halûk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988.
- Üsküblü İshâk Çelebi, **Dîvan: Tenkidli Basım**, Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, M. Ali Tanyeri, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul 1990.
- YILDIRIM Ali, “İshak Çelebi: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanının Edisyon Kritiği”, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 1991